

Комитет по правата на детето

48 сесия

**Разглеждане на докладите, предадени от държавите съгласно
чл. 44 от Конвенцията**

Заклучителни наблюдения: България

1. Комитетът разгледа втория периодичен доклад на България (CRC/C/BGR/2) на своето 1318 и 1319 заседание (CRC/C/SR.1318 и 1319) от 21 май 2008 г. и прие следните заключителни препоръки по време на своето 1342 заседание от 6 юни 2008 г.:

А. Въведение

2. Комитетът приветства втория периодичен доклад на страната, както и писмените отговори по поставените допълнителни въпроси (CRC/C/BGR/Q/2/Add.1). Комитетът отбелязва с удовлетворение диалога с междуведомствената делегация.
3. Комитетът напомня, че тези заключителни наблюдения трябва да се разглеждат заедно с предишните заключителни наблюдения (от 5 октомври 2007 г.), приети след първоначалния доклад на страната по Факултативния протокол към Конвенцията за търговията с деца, детска проституция и порнография (CRC/C/OPSC/BGR/CO/1) и Факултативния протокол за участието на деца във въоръжен конфликт (CRC/C/OPAC/BGR/CO/1).

Б. Допълнително предприети мерки и постигнат напредък от държавата

4. Комитетът отбелязва приемането на Закона за закрила на детето от 30 октомври 2000 г. с постановление № 226 на Министерски съвет и създаването на Държавната агенция за закрила на детето.
5. Комитетът приветства подписването на Конвенцията за правата на хората с увреждания и факултативния протокол към нея от 27 септември 2007 г.

В. Основни проблемни области и препоръки

1.Общи мерки по прилагането на Конвенцията (чл. 4, 42 и 44 ал.6 от Конвенцията)

Предишни препоръки на Комитета

6. Комитетът отчита, че някои от предишните му препоръки са били взети под внимание (CRC/C/15/Add.66 от 1997), но съжалява, че много от тях все още не са напълно приложени, вкл. препоръките за създаването на независим орган, който да съблюдава спазването на правата на децата, настаняването в институции и изоставянето на деца, децата от малцинствени групи (особено деца от ромски произход), както и въвеждането на система за младежко правосъдие.
7. **Комитетът настоява държавата да положи всички усилия за изпълнението на заключителните препоръки от първоначалния доклад, които все още не са изпълнени, както и да предприеме последващи действия относно препоръките, съдържащи се в настоящите заключителни наблюдения.**

Законодателство

8. Комитетът отчита усилията от страна на държавата да хармонизира законодателството в съответствие с Конвенцията, но изразява загриженост, че някои аспекти от вътрешното законодателство не съответстват на принципите и разпоредбите на Конвенцията по отношение на семейната среда и гарантирането на справедлив съдебен процес. В частност, Комитетът изразява загриженост, че Закона за закрила на детето не обхваща всички области от Конвенцията. Също така, Комитетът изразява загриженост, че съществуващото законодателство не се прилага ефективно във всички области, свързани с правата на детето.
9. **Комитетът препоръчва държавата да продължи хармонизирането на законодателството си с принципите и разпоредбите на Конвенцията, да включи изцяло разпоредбите от Конвенцията в Закона за закрила на детето и да осигури ефективно прилагане на вътрешното законодателство по отношение правата на децата.**

Координация

10. Комитетът отбелязва, че Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) има мандат едновременно да прилага и да съблюдава прилагането на Конвенцията, както и че е създаден Национален съвет за закрила на детето. Наблюдава се липсата на координация най-вече по отношение на отделите за закрила на детето на местно ниво, а на различните органи по закрила не се предоставят достатъчно правомощия, човешки и финансов ресурс.
11. **Комитетът препоръчва държавата да обмисли създаването на единен механизъм за цялостна координация, мониторинг и оценка на всички**

дейности, свързани с прилагането на Конвенцията (това може да е ДАЗД). На този координиращ орган следва да бъде предоставен подходящ мандат и да се обезпечи с достатъчно финансов и човешки ресурс, за да осъществява ефективно правомощията си. Във връзка с това, Комитетът се позовава на своя Общ коментар № 5 за общи мерки по прилагането на Конвенцията за правата на детето (CRC/GC/2003/5).

Национален план за действие

12. Въпреки че отбелязва приемането на Национална стратегия за детето 2008-2018 и различни институционални планове за действие, посветени на децата, Комитетът е обезпокоен, тъй като плановете, програмите и стратегиите не са придружени с ясни и ефективни механизми за своето прилагане. Комитетът е обезпокоен и от липсата на механизъм за периодичен преглед и оценка на такива планове, програми и стратегии.
13. Комитетът препоръчва на държавата да включи в Националната стратегия за детето съществуващите институционални планове за действие, като обърне внимание на възможните противоречия, така че да се получи една всеобхватна национална рамка, която да покрие всички области от Конвенцията, като се има предвид и заключителния документ от специалната сесия на Общото събрание, посветена на децата „Свят, подходящ за деца” от 2002 г. и междинния му преглед през 2007 г. Комитетът настоява за разработването на ефективни механизми за адекватно прилагане и преглед на всички планове за действие, насочени към децата и спазването на техните права.

Независим мониторинг

14. Въпреки че Комитетът приветства създаването на институцията на Омбудсмана на национално и регионално ниво, Комитетът е загрижен, че институцията на Омбудсмана няма специален мандат да наблюдава, подкрепя и защитава правата на децата. Също така, Комитетът е загрижен поради липсата на достатъчно човешки ресурси в институцията на Омбудсмана, ангажирани с проблемите на децата. Комитетът изказва съжаление, че Омбудсманът не е акредитиран от Международния координационен комитет на националните институции за популяризиране и защита на правата на човека (ИСС), което да гарантира съответствие с Парижките принципи.
15. Комитетът препоръчва на държавата да възложи на независима агенция мандат за мониторинг и популяризиране правата на децата, както и осигуряване на достъпен механизъм за подаване на жалби от деца и техни представители. Тази агенция следва да бъде обезпечена с достатъчно човешки и финансов ресурс, за да изпълни мандата си в съответствие с Парижките принципи (включени в резолюция 48/134 от 20.12.1993 на Общото събрание) и Общ коментар №2 (CRC/GC/2002/2) относно ролята на независимите национални институции за правата на човека. Тази агенция може да представлява отделно бюро за правата на

детето или да бъде част от институцията на Омбудсмана, като бъде назначен пълномощен заместник-омбудсман по правата на децата. Комитетът препоръчва също така Омбудсманът да кандидатства за акредитация пред Международния координационен комитет на националните институции за популяризиране и защита на правата на човека (ИСС).

Разпределение на средствата

16. Комитетът отчита увеличаването на бюджетните средства, насочени към финансиране на специфични програми, свързани с правата на децата, но е обезпокоен от неподходящото разпределение на средствата от годишния държавен бюджет за здраве, образование и социално подпомагане като цяло. Освен това, Комитетът изразява загриженост за нивото на отчетената корупция, която може да окаже отрицателно въздействие върху разпределението на вече ограничените средства, предвидени за популяризиране и закрила правата на децата, вкл. здравеопазване и образование.
17. Комитетът препоръчва приоритизиране на правата и благосъстоянието на децата при разпределянето на средствата от държавния бюджет. Комитетът препоръчва на държавата, в съответствие с чл. 4 от Конвенцията, да увеличи бюджетните средства, отделяни във връзка със спазването правата на децата – по-специално за здраве, образование и подкрепа на семействата. Комитетът призовава държавата да обърне особено внимание на социално-слабите, маргинализирани и пренебрегнати деца, вкл. децата от ромски произход, с цел намаляване на неравенството. Комитетът препоръчва държавата да подобри административния капацитет на системата за закрила на детето и структурите на местното самоуправление по отношение на планирането и управлението на бюджетните средства за нуждите на децата и семействата. Също така, Комитетът препоръчва да се наблюдава изразходването на отпуснатите средства за деца и да се вземат всички възможни мерки за предотвратяване на корупцията във всички сфери на обществения живот.

Събиране на данни

18. Комитетът приветства държавата за създаването на информационна система към ДАЗД, която е активна в осем региона в страната. Същевременно Комитетът изразява съжаление, че не се събират данни по много от областите на Конвенцията, като деца-жертви на насилие, деца с увреждания, детски труд, деца на улицата, деца-жертви на икономическа и социална експлоатация и маргинализирани деца и че държавата не разполага с централизирана система за събиране на данни.
19. Комитетът препоръчва държавата да увеличи усилията си за създаване на централизирана система за събиране на изчерпателни данни, свързани с правата на децата до 18 г., насочени към уязвимите групи

деца, вкл. децата от ромски произход, като се подsigури десегрегиране на данните по пол, възраст, вид населено място и етнически или социален произход.

Популяризиране на Конвенцията и обучения

20. Комитетът приветства подадената информацията, че правата на човека са застъпени в учебните програми в училище. Въпреки това, Комитетът изразява загриженост за липсата на системни обучения за всички професионалисти, работещи с деца, по отношение принципите и мерките, предвидени в Конвенцията. Обезпокоително е и че правата на човека, в частност правата на децата, не са включени във всички нива на образованието. Обезпокоително е, че нивото на познание на Конвенцията сред широката общественост и децата е ниско.

21. Комитетът препоръчва на държавата следното:

- a) **Да увеличи усилията си за предоставяне на подходящи и системни обучения и повишаване на чувствителността към проблемите и правата на децата за професионалистите, работещи с деца – полицейски служители, парламентаристи, съдии, адвокати, здравни работници, учители, училищна администрация, учени, социални работници, представители на медиите и др.;**
- b) **Да обърне специално внимание на системно включване на обучения върху принципите и разпоредбите на Конвенцията във всички степени на образованието;**
- c) **Да обърне специално внимание на участието на децата при популяризирането на техните права;**
- d) **Да насърчи медиите към повишаване на своята чувствителност спрямо правата на децата и включване на децата при разработването на програми;**
- e) **Да продължи усилията си за повишаване на информираността относно Конвенцията и нейните принципи и популяризирането ѝ в цялата страна, в тясно сътрудничество с НПО, граждански и бизнес организации, като се обърне специално внимание на отдалечените и селски райони и на отпадащите от училище деца.**

Сътрудничество с гражданското общество

22. Приветстват се усилията на държавата да установи сътрудничество между правителствения и гражданския сектор, вкл. и с неправителствените организации, но Комитетът изразява безпокойство, че сътрудничеството с неправителствените организации при подготовката на доклада и прилагането на Конвенцията е недостатъчно.

23. Комитетът препоръчва държавата да подобри сътрудничеството си с гражданското общество и да разшири обхвата на това сътрудничество, така че да се обхванат всички области, свързани с популяризиране и защита правата на децата, както и прилагането на Конвенцията на всички нива. Това следва да се установи в общността, с акцент върху предоставянето на възможност граждански организации да допринасят

в популяризирането и прилагането на правата на децата, включително и чрез предоставянето на услуги.

2.Общи принципи (чл. 2, 3, 6 и 12 от Конвенцията)

Принцип за недискриминация

24. Комитетът отбелязва, че държавата полага усилия да защитава срещу дискриминация, вкл. и чрез приемането на Закона за защита от дискриминация, но е обезпокоителна продължаващата дискриминация по отношение на достъпа до образование, здравеопазване и жилищна среда за децата от ромски произход, децата от институции и децата с увреждания. Комитетът е притеснен и от факта, че въпреки значителната международна подкрепа, в Програмата за равнопоставеност на ромите в българското общество липсва подходящ стратегически подход и достатъчно координация.

25. Комитетът препоръчва на държавата следното:

- а) Да осигури условия на недискриминация по отношение на всички деца в рамките на нейната юрисдикция и да гарантира спазването на техните права, заложи в Конвенцията съгласно чл. 2, чрез прилагането на съществуващия закон;**
- б) Да разработи цялостна образователна кампания за предотвратяване и преодоляване на негативните обществени нагласи и отношение, базирани на пол, възраст, расова, национална и етническа принадлежност, религия или увреждания;**
- в) Да осигури изпълнението на Програмата за равнопоставеност на ромите в българското общество, като предостави достатъчно човешки ресурс, адекватен стратегически подход и ефективна координация;**
- д) Предвид Общ коментар № 9 (от 2006 г.), държавата изрично да въведе специални забрани в законодателството си, вкл. в Закона за народната просвета, срещу дискриминация на базата на увреждания;**
- е) В следващия периодичен доклад да включи информация за мерките и програмите, имащи отношение към Конвенцията и които са били предприети във връзка с Декларацията и програмата за действие, приети през 2001 г. по време на Международната конференция срещу расизма, расовата дискриминация, ксенофобията и свързаната с тях нетолерантност; да се вземе предвид и Общ коментар № 1 за целите на образованието (CRC/GC/2001/1).**

Зачитане мнението на децата

26. Комитетът отбелязва, че принципът на зачитане мнението на децата е отразен в Закона за закрила на детето, но е обезпокоително, че някои традиционни и културни особености ограничават пълното прилагане на чл. 12 от Конвенцията, особено в съдебните и административните решения. Също така, Комитетът съжалява, че липсва информация относно най-

добрите практики в съдебните решения, в частност по отношение на семейните дела. Комитетът е загрижен, че не е подадена информация за участието на децата въпреки наличието на Детски съвет като консултативен орган към ДАЗД.

27. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да увеличи усилията си за гарантиране правото на децата свободно да изразяват своите възгледи по всички въпроси, които ги засягат, като тяхното мнение следва да се зачита от училището и другите образователни институции, както и от семейството; да се намали неравенството по отношение на възможностите за участие на учениците от различно социално положение и от различни региони;
- b) Да осигури възможност децата да бъдат изслушвани във всички съдебни дела, вкл. граждански (семейни, бракоразводни) и наказателни дела, както и при административни процедури, които ги засягат; а съответната тежест на тяхното мнение да се определя от възрастта и зрелостта на детето, без да се налагат стриктни възрастови ограничения;
- c) Да разработи системен подход за подобряване на обществената информираност по отношение правото на децата да изразяват мнението си и да бъдат зачитани, както и да насърчи уважаването на детските възгледи от страна на семейството, училището, институциите за отглеждане на деца, общността, административната и съдебната система;
- d) Да осигури включването на децата и на организациите, работещи с деца, вкл. и Детския съвет, в подготовката и реализирането на значими планове и програми за развитие – национални планове за развитие, планове за действие, годишни бюджети и стратегии за намаляване на бедността;
- e) Да вземе предвид препоръките, приети в Деня на Комитета за обща дискусия по отношение правото на децата да бъдат изслушвани (септември 2006 г.).

3. Граждански права и свободи (чл. 7, 8, 13-17 и 37 а от Конвенцията)

Изтезания и друг вид жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание

28. Комитетът приветства наличието на механизми за подаване на жалби и сигнали за извършване на проучвания, които да позволяват да бъдат регистрирани оплакванията на децата, настанени в институции или в центрове за задържане. Но Комитетът е загрижен за множеството сведения за наличието на малтретирани и измъчвани деца, както и за това, че подобни данни не са налични, особено за случаите на насилие в училищата и полицейските управления.

29. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да разшири и улесни възможността децата да подават оплаквания за лошо отношение към тях в тези институции и да се гарантира преследване на извършителите;
- b) Да увеличи усилията за премахване на всякакви действия, които включват унижително отношение или уронване на личното достойнство на децата в училищата, интернатите и центровете за задържане на деца-правонарушители;
- c) Да подобри обучението на персонала в тези институции с цел по-доброто разбиране на правата на децата, които трябва да се спазват и там;
- d) Да повиши чувствителността на учителите в училище по отношение на сбиванията и тормоза в класните стаи и в училищата, както и да стимулира училищните власти да приемат планове за действие срещу причиняващото вреда поведение.

30. Във връзка с проведеното изследване на ООН за насилието срещу деца, Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да предприеме всички необходими мерки за прилагането на препоръките, направени в изследването на ООН за насилието срещу деца (A/61/299), като вземе предвид резултатите и препоръките от проведената в Любляна от 5 до 7 юли 2005 г. регионална консултация за страните от Европа и Централна Азия. По-специално, Комитетът препоръчва на държавата да обърне внимание на следните препоръки:
 - засилване на ангажираността и предприемане на действия на национално и местно ниво
 - приоритизиране на превенцията
 - поощряване на ценности, които отричат насилието и повишаване на обществената информираност
 - повишаване капацитета на работещите с деца
 - създаване на достъпни за децата системи за сигнализиране и предоставяне на услуги за децата
- b) Да използва тези препоръки като механизъм за действие в сътрудничество с гражданското общество и по-специално по отношение включването на децата в процеса, с цел да се гарантира, че всяко дете е защитено от всякакви форми на физическо, сексуално или психическо насилие; да ускори предприемането на конкретни и, където се налага, разписани във времето действия, които да предотвратят и да се противопоставят на такова насилие и злоупотреба;
- c) Да се търси техническо сътрудничество в това отношение от Представителството на Върховния комисариат по човешките права, УНИЦЕФ, Световната здравна организация, както и с други организации като: Международна организация по труда, ЮНЕСКО, Върховният комисариат за бежанците към ООН, Представителството на ООН по въпросите на престъпността и разпространението на наркотични вещества, както и партньори от неправителствения сектор.

Телесни наказания

- 31. Комитетът отбелязва, че телесното наказание е незаконно в дома, в училище, в наказателно-правната система, при алтернативните форми на

грижа и при полагане на труд, но въпреки това има основания за притеснение, че децата все още стават жертви на телесно наказание в горепосочените места.

32. Комитетът настоява държавата да вземе предвид неговия Общ коментар №8 по отношение правото на децата на закрила от телесни наказания и други жестоки или унижителни форми на наказание (CRC/GC/2006/8) и да наложи забрана на телесните наказания чрез:

- a) **Повишаване на осведомеността на обществото и професионалистите**
- b) **Поощряване на ненасилствените, позитивни и зачитащи мнението на децата методи за отглеждане и образование, и повишаване на информираността сред децата относно тяхното право на закрила от всички форми на телесно наказание;**
- c) **Нарушителите да бъдат подвеждани под отговорност пред съответните административни и съдебни служби.**

4. Семейна среда и алтернативни грижи (чл. 5, 18 ал. 1, 2; 9-11; 19-21; 25, 27 ал. 4; 39 от Конвенцията)

Семейна среда

33. Комитетът отбелязва многобройните усилия, полагани от държавата за гарантиране на правата на детето в семейна среда. Въпреки това, има притеснения, че не се оказва достатъчно и подходяща подкрепа на семействата с деца и особено на семейства в риск поради бедност, както и на семейства, отглеждащи деца с увреждания или на самотни родители. Също така, Комитетът изразява безпокойство от недостатъчната ранна интервенция, вкл. оказване на подкрепа на семействата и кризисна интервенция, което води до увеличаване на броя на пренебрегнатите и изоставени деца и е основна причина за високия брой деца, отглеждани в институции. В тази връзка Комитетът е притеснен от липсата на достатъчен брой услуги за семейно консултиране, програми за обучение на родители, както и обучени професионалисти, които да идентифицират и да се занимават с проблемите в семейството.

34. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) **Да пренасочи средства от държавния и общинските бюджети за увеличаване на финансирането на програми и услуги, които да спомогнат за подобряване на възможностите за отглеждането на децата в семейната им среда;**
- b) **Да увеличи подкрепата за семейства с деца, особено за семействата, живеещи в бедност, семейства, отглеждащи деца с увреждания или самотните родители;**
- c) **Да развие и финансово да обезпечи услуги, базирани в общността и насочени към семейства в риск – със социални проблеми, както и семейства, отглеждащи деца със затруднения в развитието, с увреждания и здравословни проблеми;**

- d) Да развие социални услуги, предоставящи семейно консултиране, обучения на родители, както и обучения за професионалисти, вкл. социални работници, които да подкрепят родителите в процеса на отглеждане на дете, като им се предоставят продължителни, целенасочени и съобразени с джендър-проблематиката обучения.**

Алтернативни грижи

- 35.** Комитетът отбелязва наличието на показатели, че приемната грижа има предимство като алтернативна форма на настаняване и грижа по отношение на лишените от родителска грижа деца, но същевременно е обезпокоен от малкия брой и недостатъчно добре обучени приемни родители, което води до големия процент деца в институции. Комитетът е обезпокоен и от факта, че координацията в системата за грижа, както и периодичното преразглеждане на настаняванията, не са постоянна практика в институциите.
- 36.** Комитетът препоръчва на държавата да преразгледа политиката си по отношение на алтернативните грижи за деца, лишени от родителска грижа, като изгради една по-интегрирана и ясна система за грижа и подкрепа чрез:
- a) Укрепване и разширяване на системата за приемна грижа чрез подобрени обучения за социалните работници и провеждане на повече консултации и оказване на подкрепа за приемните семейства;**
 - b) Подобряване на координацията между всички, които работят с деца, лишени от родителска грижа – полицията, социалните работници, приемните семейства, персоналът в обществените и частни институции;**
 - c) Въвеждане на пакет от стандарти и процедури за всички обществени и частни организации, работещи с тези деца, в съответствие с принципите от Конвенцията и по-конкретно – принципът за най-добрия интерес на детето и за зачитане мнението на децата; да се гарантира периодичен контрол върху настаняванията на деца, в съответствие с член 25 от Конвенцията;**
 - d) Предприемане на стъпки за периодичен мониторинг на състоянието на децата в домовете за отглеждане, в приемни семейства, както и на децата, които могат да бъдат осиновени;**
 - e) Осигуряване провеждането на периодични посещения и проверки във всички заведения за алтернативна грижа;**
 - f) Осигуряване на достъпен и независим механизъм за подаване на жалби от страна на децата;**
 - g) Разработване на планове за грижа за всяко дете, което е в системата за грижи, като се заложи преразглеждане на плановете на определен период.**

Осиновяване

- 37.** Комитетът отбелязва стъпките, предприети по отношение на осиновяването, за хармонизиране на законите и процедурите в съответствие с принципите и мерките, заложи в Конвенцията за правата на детето и Хагската конвенция за закрила на децата и сътрудничество в областта на международните

осиновявания (1993), като се има предвид подготовката на проекта за Семейен кодекс. Комитетът има предвид и подобрения контрол по отношение на вътрешните и международни осиновявания, но е обезпокоен от липсата на достатъчно човешки ресурси, които да обезпечат централните власти, занимаващи се с осиновяванията, така че те да могат да изпълняват ангажиментите си. Също така, Комитетът е обезпокоен и от големия брой деца, чакащи за осиновяване, както и от трудностите при националните осиновявания за деца от ромски произход.

38. Комитетът препоръчва на държавата да укрепи централната си администрация, занимаваща се с осиновяванията, както и другите органи, включени в този процес чрез:

- a) Въвеждане на обучителни програми по въпросите, свързани с осиновяването – за съдии, адвокати, водещите националния регистър за осиновявания, както и акредитиращите органи;
- b) Осведомяване на широката общественост относно осиновяванията и условията за осиновяване, подготовката на бъдещи кандидат-осиновители и на децата, на които предстои осиновяване;
- c) Осигуряване на адекватни процедури за ефективен мониторинг на всички нива в процеса на осиновяване;
- d) Гарантиране на недискриминационно отношение към децата от ромски произход при осиновяване, както и разработване на програми за преодоляване на предразсъдъците относно осиновяването на деца от ромски произход;
- e) Гарантиране, че най-добрият интерес на детето е в основата на процедурите по осиновяване.

Децата, лишени от родителска грижа и живеещи в институции за обществена грижа

39. Комитетът отбелязва усилията на правителството за деинституционализация и подобряване условията за децата в институции, но остава обезпокоителен броят на децата, особено от ромски произход, настанени в институции. Също така, Комитетът е обезпокоен от недостатъчния и недобре обучен персонал в тези институции, както и от неподходящото разпределение на средствата от бюджета, което може да окаже негативно влияние върху условията на живот в институциите, количеството и качеството на храната и другите предлагани услуги. Комитетът е загрижен и по отношение на децата, напускащи тези институции, тъй като някои от тях не са добре подготвени за самостоятелен живот и не всички получават по-нататъшна подкрепа. Комитетът е обезпокоен от информацията, че много деца, лишени от родителска грижа, особено изоставените деца, са задържани и настанявани в същите институции от затворен тип, като децата, уличени или обвинени в извършване на криминални деяния.

40. Комитетът препоръчва, в съответствие с препоръките от Деня за обща дискусия относно деца, лишени от родителска грижа (CRC/C/153), държавата да предприеме следното:

- a) Да продължи усилията си по деинституционализация на грижите, като същевременно осигури подходящи алтернативни грижи за всяко дете;
- b) Да гарантира наличието на достатъчно и добре обучен персонал в институциите, както и адекватни финансови средства за необходимото функционирането и мониторирането на системата за грижи;
- c) Да продължи сътрудничеството с НПО сектора по предоставяне на обучения и обучителни програми за децата, напускащи институциите и да се насърчава реинтеграцията им в общността;
- d) Да гарантира чрез развитие на подходящи услуги, че деца, лишени от родителска грижа няма да се отглеждат в същите институции заедно с деца, уличени или обвинени в извършване на криминални деяния;
- e) Да предостави общо образование за тези деца;
- f) Да се има предвид мнението и най-добрия интерес за детето при реинтегрирането им в техните семейства.

Злоупотреба и пренебрегване

41. Комитетът изразява безпокойство от нарастващия брой деца, жертви на насилие или злоупотреба, в това число физическа, психическа и сексуална, както и от твърде незначителния брой случаи, разгледани от съда.

42. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да разработи и изпълни цялостна стратегия за превенция и предотвратяване на злоупотребата и пренебрегването на деца, като същевременно се провеждат информационни кампании и предоставяне на подходяща подкрепа на децата и семействата в риск;
- b) Да разработи и въведе ефективна система за сигнализиране на случаи за злоупотреба и пренебрегване на деца, чрез предоставяне на обучения за всички професионалисти, работещи с/за деца;
- c) Да подобри възможността за предоставяне на психологическа и правна подкрепа за децата, жертви на злоупотреба и пренебрегване;
- d) Да бъдат преследвани и осъждани извършителите на такива престъпления;
- e) Да осигури достъп и устойчивост на безплатната 24-часова телефонна линия за подкрепа на деца, която да бъде три-цифрена.

Базисно здравеопазване и благосъстояние (чл. 6, 18 ал. 3; 23, 24, 26, 27 ал. 1-3 от Конвенцията)

Деца с увреждания

43. Комитетът е загрижен поради продължаващия недостиг на ресурси за развитието на образователни, социални и здравни услуги за деца с увреждания и техните семейства в домашна среда. Също така, Комитетът е притеснен от факта, че деца с увреждания често се настаняват в големи институции за отглеждане, в които липсва компетентен персонал и необходимото специално оборудване. Комитетът изразява притеснение и от недостатъчните усилия за разработването на ефективна система за мониторинг и предоставяне на данни за ситуацията в социалните домове за

деца с увреждания и във връзка с правото на децата с увреждания на достъп до образование. Комитетът е обезпокоен, че децата с увреждания от ромски произход са подложени на двойна дискриминация.

44. Комитетът препоръчва на държавата, като вземе предвид Общите правила на ООН за равнопоставеност на хората с увреждания (резолюция 48/96 на Общото събрание на ООН) и Общ коментар №9 (CRC/C/GC/9) за правата на децата с увреждания, да предприеме всички необходими мерки за:

- a) Осигуряване на подходяща подкрепа за децата с увреждания и техните семейства, вкл. достъп до социална закрила, която да им позволи да останат в семейството;
- b) Осигуряване на обучения за професионалистите, работещи с деца с увреждания, в това число медицинския персонал, учителите, социалните работници;
- c) Развиване на система за мониторинг на домовете за отглеждане на деца, която строго да следи за спазване правото на образование на децата с ментални и други увреждания, както и гарантиране, че мониторингът съдържа конкретни стъпки по препоръчаните мерки; да насърчава участието на граждански организации;
- d) Разработване и ефективно прилагане на нови правилници, които да гарантират, че управлението на домовете за деца с ментални увреждания е оценявано периодично по отношение осигуряване правото на децата от институции на достъп до образование и спазване на другите им права;
- e) Създаване и прилагане на единна система за събиране на данни за броя на децата с увреждания (по възраст, пол, етнически и социален произход), броя и видовете домове за деца с ментални увреждания, брой деца, настанени и напускащи тези институции, информация за движението на децата, данни за броя деца, интегрирани в специалните и общообразователните училища;
- f) Използване на тези данни за разработването на единна и специално насочена към проблемите на хората с увреждания национална политика, която да съдейства за пълното и равнопоставено зачитане на човешките права и свободи за всички деца с увреждания, както и да осигури тяхното пълноценно и ефективно участие в обществения живот;
- g) Развиване на умения сред представителите на местната власт, вкл. Отделите за закрила на детето, както и подкрепа на дейностите на неправителствените организации (особено родителските сдружения) и да се сътрудничи с тях в процеса на продължаващо разработване на базирани в общността услуги за деца със специални нужди - дневна грижа и други услуги, насочени към ранното детско развитие.

Здраве и здравни услуги

45. Комитетът отбелязва усилията, предприети в здравната област, вкл. реформата в здравеопазването, както и специалната Здравна стратегия за хора с увреждания от етническите малцинства. Въпреки това, Комитетът остава загрижен за все още ограничения и неравен достъп до адекватни здравни грижи и услуги, особено за децата от ромски произход и децата от

селските райони, което се отразява и на относително високата детска смъртност и за често срещаното отделяне на пациентите от ромски произход в болничните заведения.

46. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да разработи цялостна програма за подобряване на майчиното и детското здраве, вкл. чрез предоставянето на базисни здравни грижи и услуги за най-уязвимите групи деца, в частност децата от ромски произход и децата, живеещи в селски райони;
- b) Да вземе всички необходими мерки, вкл. продължаващи обучения за персонала в здравните заведения, в частност – работещите в ромските общности, за да се осигури равен достъп до здравни услуги за ромското население и други уязвими групи;
- c) Да работи в тясно сътрудничество с малцинствените общности и техните лидери, за развиване на ефективни мерки за забрана на традиционни практики, които са вредни за здравето и благосъстоянието на децата, като ранните бракове;
- d) Да предприеме всички необходими мерки, за да се премахне разделението в болничните заведения.

Младежко здраве

47. Комитетът е дълбоко загрижен за високия брой ранни бременности и големия брой аборти сред непълнолетните, което показва, че абортът се възприема като средство за контрацепция. Също така, Комитетът изразява загриженост, че законоустановената минимална възраст за медицински интервенции без родителско съгласие, е 16 години и отбелязва, че има ограничен достъп до програми и услуги по здравеопазването за подрастващите в училище. Забелязва се и недостиг на услуги за психичното здраве на децата.

48. Комитетът препоръчва на държавата да вземе предвид Общ коментар № 4 върху здравето и развитието на непълнолетните (CRC/GC/2003/4) от 2003 г.:

- a) Да предприеме всички необходими мерки за предоставяне на услуги за репродуктивното здраве на непълнолетните и да засили мерките, насочени към превенция на ранната бременност чрез улесняване достъпа до различни видове контрацептивни средства, както и чрез образование в училищата по отношение на репродуктивното здраве и повишаване на информираността относно семейното планиране;
- b) Да разработи цялостно и мултидисциплинарно проучване, което обхваща картината на здравните проблеми сред непълнолетните, вкл. психичното им развитие;
- c) Да подобри обученията за общопрактикуващите лекари, медицински сестри, социални работници и други специалисти по първична грижа, по отношение на психичното здраве и емоционалното благоденствие на подрастващите, за да се подобри капацитета и качествата на професионалистите в страната по детско психично здраве;

- d) Да намали минималната законоустановената възраст за медицинско лечение без родителско съгласие;
- e) Да се разработи цялостна политика, насочена към психичното здраве, вкл. чрез промоция на психично здраве, превенция на суицидното и агресивно поведение, амбулаторна дневна грижа и услуги за стационарно лечение на непълнолетни с психични проблеми, както и разработване на програми в подкрепа на семейства с деца в риск.

Употреба на наркотици, цигари, алкохол и други вредни вещества

49. Комитетът е обезпокоен от високата честота на употреба на наркотици, цигари, алкохол и други токсични субстанции сред децата.

50. Комитетът препоръчва на държавата да вземе всички необходими мерки, за да се намали разпространението на наркотици, алкохол, цигари и други вредни вещества сред децата, чрез предоставянето на точна и обективна информация относно употребата на токсични субстанции, вкл. и тютюнопушенето.

ХИВ/СПИН

51. Комитетът изразява загриженост за нарастването на разпространението на полово-предавани инфекции (ППИ) сред подрастващите, в частност на сифилис и ХИВ/СПИН.

52. Комитетът препоръчва на държавата да вземе предвид Общ коментар №3 на Комитета (CRC/GC/2003/3) по въпросите на ХИВ/СПИН и правата на децата, както и Международните насоки по ХИВ/СПИН и правата на човека, и да увеличи усилията, насочени към превенция чрез провеждането на кампании и образователни програми, най-вече в училищата, за да се повиши информираността относно ППИ, вкл. сифилис и ХИВ/СПИН, както и методите за предпазване.

Стандарт на живот

53. Комитетът отбелязва усилията, предприети от държавата, за намаляване на бедността и социалното изключване, но е дълбоко притеснен от относително ниския стандарт на живот на цяла група от детското население и техните семейства. Много голям процент от населението, особено деца под 15 години, както и деца от ромски и турски произход, живеят в бедност и социална изолация и са лишени от равни възможности и достъп до услуги от първа необходимост. Също така, Комитетът изразява притеснение от това, че подходящите жилищни условия все още са проблем за много семейства и за децата, напуснали домовете и институциите. Освен това, Комитетът е загрижен, че скорошните промени в Закона за социално подпомагане ще поставят повече деца и уязвими семейства в риск от бедност и занижен стандарт на живот.

54. В съответствие с чл. 27 от Конвенцията, Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да предприеме стъпки за подобряване стандарта на живот на семействата с деца, особено на живеещите под прага на бедността;
- b) Да предприеме всички възможни мерки за осигуряване на подходящи жилища, саниране и развитие на инфраструктурата, така че да бъдат достъпни за всички семейства, вкл. тези с ниски доходи, многодетните семейства и ромските общности;
- c) Да увеличи усилията си в посока намаляване на бедността и да гарантира и осигури подкрепа и материално съдействие, с фокус върху най-силно маргинализираните деца и децата в неравностойно положение и техните семейства, както и да гарантира правото на децата на адекватен стандарт на живот.

Образование, свободно време и културни дейности (чл. 28, 29 и 31 от Конвенцията)

55. Комитетът изказва задоволство от програмата на държавата за осигуряване на безплатни учебници и храна за някои уязвими групи деца. Комитетът приветства и заявлението от страна на държавата, че образованието е приоритет в държавната политика, но счита че то не е отразено при разпределението на бюджетните средства, които по отношение на образованието все още са ограничени. Големият брой отпадащи от училище деца, за което Комитета изрази загриженост в заключителните си наблюдения след първоначалния доклад на страната от 1997 г., все още не е намалял и повече от 25% от децата в селските райони не завършват дори 8-ми клас. Като цяло, качеството на образованието и отбелязаната неравнопоставеност в зависимост от това дали средата е градска или селска, сериозно безпокоят Комитета.
56. Комитетът отбелязва усилията на държавата да интегрира в общообразователните училища децата от ромски произход, вкл. Националната програма и Плана за действие от 2005 г., но изказва съжаление за липсата на данни относно децата от ромски произход и техните училищни постижения; Комитетът остава загрижен за ограничените успехи от полаганите усилия, тъй като продължава сегрегацията на децата от ромски произход в училищата, а нивата на повтарящите класове деца или отпадащи от училище все още са високи. Комитетът приветства поставената цел за интегриране на децата с увреждания в масовите училища, но съжالياва, че целта не е била постигната. Комитетът изразява загриженост, че все още на много от тези деца се гледа като на неспособни да бъдат образовани и затова живеят в специални интернатни училища, а за училищата, които интегрират деца с увреждания, не се отпускат допълнително средства, така че те да могат да посрещнат нуждите на тези деца.
57. Комитетът приветства въвеждането на задължително и безплатно едногодишно предучилищно образование, но е притеснен, защото въпреки че според доклада на държавата има свободни места, те не се използват за подготовката на деца от ромски произход и деца с увреждания. Също така,

Комитетът е обезпокоен, че не се предоставя необходимото професионално ориентиране и допълнителни обучения, вкл. за децата, отпаднали от училище.

58. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да увеличи бюджетните средства, отделяни за образование;
- b) Да извърши цялостен анализ относно причините за недоброто представяне в училище и отпадането от училище, за да се разработят мерки, които да гарантират, че всички деца от градските и селските райони могат да завършат задължителния курс на образование до 16-годишна възраст;
- c) Да увеличи усилията за интегриране на деца от ромски произход в общообразователната система, чрез насърчаване на обучения за учителите, подобрения в учебните програми и подходящи преподавателски и обучителни методи, както и интензивно обучение и участие на родителите;
- d) Децата с увреждания да бъдат интегрирани в общообразователната система, като се осигурят необходимите материални ресурси и персонал в училищата, които ще работят с тези деца; да сведе до минимум броя на училищата за деца със специални образователни потребности, съгласно Общ коментар №9 на Комитета – „Правата на децата с увреждания” (CRC/C/GC/9);
- e) Като вземе предвид Общ коментар № 7 на Комитета – „Прилагане правата на децата в ранна детска възраст” (CRC/C/GC/7/Rev.1), да разшири програмите за ранно детско развитие и предучилищно образование, така че да станат достъпни за повече деца, като задължителната година за предучилищна подготовка да се използва за по-добра подготовка за образование на деца от етнически малцинства, в частност децата от ромски произход и деца с увреждания;
- f) Да повиши качеството на училищното образование чрез въвеждане на интерактивни преподавателски методи, по-добро оборудване на училищата, по-добрата подготовка на учителите за преподавателска дейност, както и включване в специализирани курсове и подготовка на учителите в процеса на реформи;
- g) В учебните програми на всички училища да се разшири застъпването на темата за правата на човека и правото на децата на образование и да се въздейства на обучителния и социален живот в училище съгласно Общ коментар №1 на Комитета – „Цели на образованието” (CRC/GC/2001/1);
- h) Да се въведе професионално обучение и подготовка за деца, които желаят да се занимават със занаяти и за деца, които са отпаднали от училище по време на основното или средното образование.

Мерки за специална закрила (чл. 22, 30, 38, 39, 40, 37 б-д, 32-36 от Конвенцията)

Икономическа експлоатация, вкл. детски труд

59. Комитетът приветства факта, че законодателството на страната забранява детския труд и че държавата е разработила Национален план срещу най-тежките форми на детски труд. Въпреки това, Комитетът изразява безпокойство относно все още големия брой социално-уязвими деца, особено децата от ромски произход, въввлечени във вредни и експлоатиращи форми на труд, по-специално в земеделието, индустрията и домашна работа. Освен това, Комитетът е разтревожен от липсата на адекватни и актуални подробни данни за детския труд.

60. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да въведе механизми за мониторинг, които да гарантират прилагането на трудовото законодателство и закрила на децата от икономическа експлоатация;
- b) Да събира данни по пол, възраст, градско/селско местоживееие, етнически или социален произход на трудещите се деца;
- c) Да продължи сътрудничеството с Международната организация по труда, като бъде направена оценка на ситуацията с детския труд, частност в сивата икономика, работата на улицата и домашната работа, като се разработят стратегии за разясняване и превенция и подпомагащи програми;
- d) Да предприеме мерки за осигуряване на ефективното прилагане на ратифицираната от страната Конвенция № 138 и № 182 на Международната организация по труда.

Деца на улицата

61. Комитетът одобрява предприетите мерки по отношение правата и нуждите на децата на улицата - приемането на Национална стратегия за закрила правата на децата на улицата от 2003 г., както и проведените разяснителни и информационни кампании в тази област. Въпреки това, Комитетът е загрижен за все още високия брой деца, предимно от ромски произход, живеещи на улицата, както и за настаняването на деца от улицата в специализирани институции. Също така, Комитетът е загрижен заради голямата уязвимост на тези деца и риска от трафик, икономическа или сексуална експлоатация.

62. Комитетът подкрепя държавата да продължи усилията си в посока сътрудничество с неправителствени организации, за да се осигурят нуждите и правата на децата на улицата, да се обхванат първопричините и да се развият ефективни стратегии за повишаване на информираността за правата на децата на улицата. Също така, Комитетът настоява държавата да осигури закрила и подкрепа на децата, живеещи на улицата, като вземе предвид и мнението на тези деца. Настоява се държавата да разработи и изпълни програми, основаващи се на задълбочени проучвания и анализи на първопричините, с цел превенция на напускането на дома и училището и попадане на улицата.

Сексуална експлоатация и насилие

63. Комитетът е загрижен заради повишаването на броя деца, подложени на сексуална експлоатация и насилие и заради твърде малкия брой случаи, достигнали съда.

64. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да проведе задълбочени изследвания и проучвания, с цел идентифициране на обхвата, степента и първопричините за сексуалната експлоатация на деца, както и да улесни прилагането на ефективни стратегии;
- b) Да засили информационните кампании и да повиши информираността на обществото по отношение на сексуалната експлоатация, проституцията и злоупотребата с деца – на децата, техните семейства, широката общественост; да акцентира върху джендър-перспективите в тези кампании и в образованието на обществото;
- c) Да предприеме мерки за преследването на извършителите на сексуална експлоатация и злоупотреби с деца;
- d) Да въведе подходящи политики и целенасочени програми за превенция, възстановяване и социална реинтеграция на децата-жертви, в съответствие с Декларацията и реда за действие и глобалните ангажименти, приети през 1996, както и Световния конгрес срещу търговията и сексуалната експлоатация на деца от 2001 г.

Трафик и отвлечения

65. Комитетът е загрижен поради широко разпространения вътрешен и задграничен трафик, особено на деца от ромски произход, малки деца и новородени, както и поради липсата на съответни данни.

66. Комитетът насърчава държавата да предприеме следното:

- a) Да събира данни относно трафика, разбити по пол, възраст, градско/селско местоживееене, етнически или социален произход;
- b) Да продължи и да увеличи броя на информационните кампании, вкл. чрез системата на образованието и медийни кампании
- c) Да подобри закрилата, предоставяна на жертвите на трафик, вкл. чрез превенция, социална реинтеграция, достъп до здравни грижи и психологическа подкрепа, както и безплатна правна помощ;
- d) Да сключи двустранни и многостранни споразумения за превенция на трафика и реабилитация и репатриране на трафикирани деца.

Търговия с деца, детска проституция и порнография

67. Комитетът напомня на държавата, че е необходимо ефективно да прилага неговите заключителни наблюдения и препоръки по Факултативния протокол за търговията с деца, детската проституция и порнография (CRC/C/OPSC/BGR/CO/1), приети на 5 октомври 2007 г.

Управление на системата за младежко правосъдие

68. Комитетът отбелязва със задоволство промените в Закона за противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, включването на мерки, отнасящи се до съдебното лишаване от свобода, както и приемането на нов Наказателно-процесуален кодекс през 2005 г. Въпреки това, Комитетът е загрижен относно следното:
- a) Държавата не е създала специализирани детски съдилища и отдели към настоящите, както е препоръчал Комитета в предишните си заключителни наблюдения;
 - b) Дефиницията за „антисоциално/противоправно поведение”, отнасяща се до малолетните и непълнолетните, противоречи на международните стандарти;
 - c) Въпреки разпоредбите в Закона за противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, според които минималната възраст за поемане на наказателна отговорност е 14 години, има много по-малки деца (8-годишни), спрямо които се налагат превантивни възпитателни мерки, заложи в чл. 13 от Закона за противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, които могат да бъдат наложени от Местната комисия без адекватни гаранции;
 - d) Лишаването от свобода не се използва само като последна мярка;
 - e) Има голям процент деца, настанени в поправителни институции;
 - f) Преобладаващите условия в затворите и центровете за задържане често са неподходящи, вкл. пренаселеност и мизерни условия.
69. Комитетът препоръчва на държавата да вземе спешни мерки за въвеждането на система за младежко правосъдие в пълно съответствие с Конвенцията, по-точно чл. 37-б, чл. 40 и чл. 39, както и с други стандарти на ООН по отношение на младежкото правосъдие, вкл. Правила на ООН за минималните стандарти в управлението на младежката правосъдна система (Пекински правила), Насоките на ООН за превенция на младежкото асоциално поведение (Насоките от Риад), Правила на ООН за закрила на непълнолетните, лишени от свобода (Правилата от Хавана), Насоките от Виена за действие по отношение на децата в системата за наказателно право, както и препоръките според Общия коментар № 10 на Комитета по отношение на правата на децата в системата на младежкото правосъдие (CRC/C/GC/10). В тази връзка, Комитетът препоръчва на държавата:
- a) Да приложи препоръките на Комитета, отнасящи се до младежкото правосъдие (CRC/C/15/Add.66);
 - b) Да измени Закона за противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и Наказателно-процесуалния кодекс, с цел да се промени дефиницията за антисоциално поведение;
 - c) Да определи законоустановената възраст за поемане на наказателна отговорност и да гарантира, че деца под 14 години няма да бъдат съдени чрез наказателно-правната система, а ще им бъдат налагани само мерки за социална защита;
 - d) Да въведе адекватна система за младежко правосъдие в цялата страна, вкл. съдилища за непълнолетни със специализирани по въпросите на децата съдии;

- e) Да използва лишаването от свобода, вкл. и настаняването в изправителни институции, само като последна мярка; когато се прилага такава мярка, периодично да бъде контролирана и преразглеждана с оглед най-добрия интерес на детето;
- f) Да осигури набор от алтернативни на лишаването от свобода социално-образователни мерки, както и политики за ефективното им прилагане;
- g) Да гарантира, че децата, лишени от свобода, поддържат контакт с общността, в частност с техните семейства, приятели и други хора, както и с представители на уважавани външни организации; да гарантира възможността децата да посещават своите домове и семейства;
- h) Да се фокусира върху стратегии за превенция на престъпленията, така че на ранен етап бъдат подкрепяни децата в риск;
- i) Да бъдат обучавани съдиите и всички служители на реда, които контактуват с децата от момента на тяхното задържане до прилагането на административните и съдебни решения;
- j) Да осигури независим мониторинг на условията за задържане и на достъпа до ефективни механизми за подаване на оплаквания, разследване и изпълнение;
- k) Да се търси техническо съдействие от вътрешно-експертното звено на ООН по въпросите на младежкото правосъдие, което включва Системата за документация на ООН (UNDOC), УНИЦЕФ, Представителството на Върховния комисариат по правата на човека и неправителствени организации.

70. Също така, Комитетът препоръчва на държавата да гарантира чрез адекватни правни мерки и разпоредби, че всички деца, които са жертви или свидетели на престъпления, вкл. деца-жертви на злоупотреба, домашно насилие, сексуална и икономическа експлоатация, отвличане и трафик, както и свидетели на такива престъпления, са с осигурена закрила съгласно Конвенцията и изцяло вземе предвид Насоките на ООН по правораздаването относно деца-жертви и свидетели на престъпления (анексирани с резолюция 2005/20 от 22 юли 2005 г. на Икономическия и социален съвет).

Децата от ромски произход

71. Комитетът отбелязва усилията, предприети в името на равнопоставеността на децата от ромски произход чрез Националния план за действие - Десетилетие на ромското включване, но остават опасенията, свързани с негативното отношение и предразсъдъци на широката общественост, както и цялостното положение на децата от малцинствата, по-конкретно децата от ромски произход, особено по отношение на дискриминация и неравенството, бедността и достъпа до здравни грижи, образование, жилищни условия, наемане на работа и приличен стандарт на живот.

72. Комитетът препоръчва на държавата:

- a) Да инициира кампании на всички нива и във всички региони, насочени към преодоляване на негативното отношение към ромите в обществото, вкл. за полицията и професионалистите;

- b) Да увеличи усилията си за премахване на дискриминацията и продължаване прилагането на политики и програми, насочени към гарантиране равния достъп до подходящи от гледна точка на културата услуги, вкл. образование, в тясно сътрудничество с малцинствените общности и особено ромската;
- c) Да включи в учебните програми за децата информация по отношение на ромската история и култура, така че да се насърчи по-доброто разбиране, толерантността и уважението към правата на ромите в българското общество.

8. Допълнителни разпоредби и разпространение

Ратификация на международни договори за правата на човека

73. Комитетът препоръчва на държавата да ратифицира основните конвенции на ООН в областта на правата на човека и техните протоколи, по които държавата все още не е страна, а именно – Международната конвенция за закрила правата на всички работници-мигранти и техните семейства, Международна конвенция за закрила на всички хора от отвличане, Конвенция за правата на хората с увреждания и факултативния протокол към нея, както и факултативния протокол към Конвенцията срещу изтезанията и други форми на жестоко, нехуманно и унижително отношение и наказания.

Допълнителни разпоредби

74. Комитетът препоръчва на държавата да вземе всички необходими мерки за гарантиране на цялостно прилагане на тези препоръки, като ги предостави на съответните министри, Народното събрание и местните власти, за необходимото обсъждане и предприемане на по-нататъшни действия.

Разпространение

75. Комитетът препоръчва втория периодичен доклад и писмените отговори към него, предоставени от държавата, както и свързаните с това приети препоръки (заклучителни наблюдения), да бъдат направени широко достояние за цялото общество, за гражданските организации, младежки групи, медиите и други професионални групи и деца, така че да се инициира дебат и добро познаване на Конвенцията, нейното прилагане и мониторинг.

9. Следващ доклад

- 76. Комитетът приканва държавата да предостави до 2 юли 2013 г. своите обобщени трети, четвърти и пети периодични доклади, които да съдържат информация за прилагането на двата Факултативни протокола. Докладът не бива да надхвърля 120 старници (CRC/C/118). Комитетът очаква след това държавата да докладва на всеки пет години, както е предвидено в Конвенцията.**
- 77. Комитетът приканва държавата да предостави основния документ, в съответствие с изискванията за основен документ, дадени в хармонизираните препоръки за процедурата по докладване, одобрена на Петата вътрешна среща на Органите по правата на човека от юни 2006 г. (HRI/MC/2006/3).**